תנחומא בובר — בהר

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר (ויקרא כה א), וכי תמכרו ממכר לעמיתך (שם שם יד). זש"ה נבהל להון איש רע עין [ולא ידע כי חסר יבואנו] (משלי כח כב), הפסוק הזה מדבר בהרבה בני אדם, (בקין ובעפרון ובמלוה ברבית), [נבהל להון איש רע עין, זה היה קין, שהרג לאחיו בשביל שירש לעצמו את העולם, הוי נבהל להון איש רע עין], אמר הקב"ה אתה נבהלת להעשיר ולירש את העולם חייך חסרון יש לך בדבר הוי ולא ידע כי חסר יבואנו, ומה היה לו שנטלטל בעום, שנאמר נע ונד תהיה בארץ (בראשית ד יב), הוי נבהל להון איש רע עין זה קין.

ד"א נבהל להון איש רע עין, זה היה עפרון החתי, בשעה שמתה שרה אשת אברהם, הלך לו אברהם אצל עפרון, שימכור לו המערה, אמר לו עפרון תן לי את דמיה, אמר לו ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא ואת מתך קבור (שם כג טו), התיל אברהם צובר לעפרון את הכסף. שנ אמר וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרן את הכסף וגו' (בראשית כגט ז), אמר בן מאמא אעפ"י שאמר ר' חנינא כל שקלים שבתורה סלעים הם, חוץ מאלו שהם קנטרין, ארבע מאות קנטרין צבר אברהם לפני עפרון, כיון שראה עפרון את הכסף נבהל ונתפתה, שנאמר במבחר קבריו קבור את מתך (שם שם ה) אמר לו הקב"ה אתה נבהלת לממון, נבהל להון איש רע עין, חייך חסרון יש לך בדבר, ולא ידע כי חסר יבואנו, ומהו חסרונו, אמר ר' יהודה הלוי בר שלום כל עפרון שכתוב כאן עד שלא נטל הכסף מאברהם מלא, עפרון, וזה חסר, וישקל אברהם לעפרן, חסר ו' כתיב.

ד"א נבהל להון איש רע עין, זה המלוה ברבית שהוא מתבהל להעשיר, מלוה כדי ליטול רבית מן הלוה, ויעשיר מן הרבית, ומארה ניתנה בנכסיו, ולא ידע כי חסר יבואנו.

ד"א [נבהל להון וגו'] אלו סוחרי שביעית, שהם נבהלים להעשיר, ואינן משמרין את השביעית, וסבורים שהם מתעשרין, א"ל הקב"ה נבהלת להעשיר מן השביעית, חייך חסרון יש לך בדבר, ולא עשה אלא כיון שלא שימר את השמטה, התחילה המאכה נכנסת בממונו, והוא מוכר כל מה שיש לו, מה כתיב למעלה מן הענין, ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה ב), ואח"כ וכי תמכרו ממכר (שם שם יד).

אמר ר' אלעזר הקפר כתיב שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז וגו' (שה"ש ה טו). העמוד הזה אם אין לו כותרת מלמעלה ובסיס מלמטה, אינו נראה נאה. אמר ר' שמואל בן גדליה אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלה, ובסיס מלמטה, מה כתיב למעלה מן הענין, וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל [וגו'] ושבתה הארץ (ויקרא כה א ב), ואחר כך פרשת יובל, וספרת לך שבע שבתות שנים (שם שם ח), אם לא שימר שמטה ויובלות, סוף שימכור מטלטלין שלו, [שנאמר] וכי תמכר ממכר וגו' (שם שם יד), חזר בו מוטב, ואם לאו סוף שמוכר את שדהו, [שנאמר] כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו (שם שם כה), חזר בו מוטב, ואם לאו סוף שהוא מוכר את ביתו, שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב (שם שם כט), חזר בו מוטב, ואם לאו סוף שהוא מסבב על הפתחים, שנאמר וכי ימוך אחיך וגו' (שם שם לה), חזר בו מוטב, ואם לאו סופו שהוא נמכר לך, שנאמר [וכי ימוך אחיך] עמך ונמכר לך (שם שם לט), חזר בו מוטב, ואם לאו סופו שהוא נמכר לגוים, שנאמר וכי תשיג יד גר ותושב עמך (שם שם מז), ולא הוא לעצמו, אלא הוא וכל ישראל, שכן אתה מוצא בימי ירמיה, בשביל שחיללו את השביעית נמכרו לגוים, שנאמר ויעל עליהם [את] מלך כשדים [וגו'] וכל כלי בית האלהים [וגו'], ואוצרות בית ה' [וגו'] (דה"ב לו יז יח), הרי ענין ישראל, א"ל הקב"ה משה ראה היאך נמכרין לגוים, בשבל שחללו את השביעית, אמר לפניו רבונו של עולם לא כך אמרת וכי ימוך אחיך [ומטה ידו עמך], קיים מה שאמרת [אחיך ישראל שנאמר למען] אחי ורעי (תהלים קכב ח), וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך, כשתמוט ידם לפני נבוכדנצר, כביכול ישכינה עמהם, שנאמר למענכם שלחתי בבלה (ישעיה מג יד), והחזקת בו, תפוס בידם, שלא יאבדו בידו, אלא מה גר ותושב וחי עמך, אע"פ שהם נעשים גרים ותושבים בבבל, אלא וחי עמך, א"ל הקב"ה בעונותיהם אני מוכר ביתי לכשדים, שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב (יקרא כה כט), זה ביתו של הקב"ה, שנאמר כי בחר ה' בציון אוה למושב לו (תהלים קלב יג), ומה היה לו וישרף את בית ה' (מ"ב כה ט). עיר חומה (ויקרא שם), [זה עירו של הקב"ה, שנאמר] וינתצו את חומות ירושלים וגו' (דה"ב לו יט), הוא שהקב"ה אומר, וכי תשיג יד גר ותושב (ויקרא כה מז), יד גר זה נבוכדנצר, ותושב זה מלכות מדי, ונמכר לגר תושב עמך (שם), זו מלכות יון, או לעקר משפחת גר (שם), זו מלכות רביעית, אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם למה נמסרו למלכיות הללו, אמר לו מפני שמחללין את השביעית, שנאמר ויגל השארית מן החרב אל בבל ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס, למלאות דבר ה' בפי ירמיהו, עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה (דה"ב לו כ כא), לכך אמר הקב"ה למשה רצונך שלא יגלו, הזהירם על השמטות ועל היובלות. הוא שאמר בסוף כל הפרשיות את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' (ויקרא כו ב), אני הוא העתיד ליתן שכר טוב לכם את תשר אותם, ואם לאו אני עתיד ליפרע מהם ביד המלכיות, לפיכך הזהירן על השביעית, שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה ב), שלא יגיעו אותן פרשיות הכתובות אחריהן.

וכי תמכרו ממכר לעמיתך [או קנה מיד עמיתך] אל תונו (ויקרא כה יד). שלא תהיו מונים זה לזה, שאף אני מכרתי, אימתי בשעה ששמר אברהם מצותיו של הקב"ה, עד שלא ניתנה התורה שמרה אברהם אבינו [ושימר כל המצות שבתורה, אמר ר' שמואל בר נחמן בשם ר' אלכסנדרא אפילו עירובי תשבילין שימר אברהם, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי וגו' (בראשית כו ה), מהו עקב, אמר ר' שמעון בן לקיש בן ג' שנים הכיר אברהם להקב"ה, מנין עק"ב, ע' שבים, ק' מאה, ב' שתים, הרי מאה ושבעים ושתים, וחיה אברהם מאה ושבעים וחמש, צא מהם ג' שהיה קטן, הרי בן ג' שנים הכי אברהם להקב"ה], כיון שראה הקב"ה היאך חיבב אברהם את המצות, התחיל מקנה לו העליונים והתחתונים, שנאמר ברוך אברם לאל עליון [קונה שמים וארץ (שם יד יט), וכן הוא אומר כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה] (שם יג טו), אמר הקב"ה כל העולם כולו שלי הוא, ומכרתי אותו לאברהם, על ששימר מצותי, ואתם גרמתם בעונותיכם] לי להיות [דומה] לתושב ששכר בית מבעליו, שכן ירמיה אמר למה תהיה כגר בארץ (ירמיה יד ח), וכשחטאתם לפני מכרתי אתכם, שנאמר תמכור עמך בלא הון וגו' (תהלים מד יג), לפיכך אם צריך אדם למכור בית או שדה או חפץ, לא תהיו מונין זה את זה. לכך נאמר לא תונו איש את אחיו (ויקרא כה יד), ולא תונו איש את עמיתו (שם שם יז).

ועשיתם את חקותי וגו' [והארץ לא תמכר לצמיתות] (שם כה יחי ג). א"ל הקב"ה כשם שמכרתי את עמי, וחזרתי עוד וקרבתים, שנאמר שובו בנים שובבים (אמר [נאום] ה' כי (אניי [אנכי] בעלתי בכם (ירמיה ד יד), וכתיב [כי] כה אמר ה' חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו (ישעיה נב ג), לכך לא תמכר הארץ לחלוטין, שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ (ויקרא כה כג), חביבה עלי ארץ ישראל שקידשתי אותה מכל הארצות, תדע לך כשהיתה ארץ ישראל מתחלקת לשבטים, לא היתה עוברת משבט לשבט, אלא [נחלקת] כל שבט בפני עצמו, תדע לך וראה כמה דינין דנו בנות צלפחד שלא תתעבר נחלתן משבט לשבט אחר, והודה הקב"ה לדבריהם, שנאמר כן בנות צלפחד דוברות וגו' (במדבר כז ז), ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר (שם לו ט), לפיכך אם נמצא לו גואל יפה, ואם לאו מי שלקחה

עשה לפניו עד היובל ומוציאה ביובל, שנאמר ויוצא (ביובל) [מעמך] הוא ובניו עמו (ויקרא כה מא), אמר הקב"ה כשתקרב שנת הגאולה אני גואל אתכם, שנאמר כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה (ישעיה סג יד).

וכי ימוך אחיך ונמכר מאחוזתו (ויקרא כה כה). זש"ה אל תגזל דך כי דל הוא וגו' כי ה' יריב ריבם וגו' (משלי כב כב כג), אמר הקב"ה לישראל, אל תגזל דל כי דל הוא, שאני עשיתי אותו דל, ומי שהוא גוזלו או מלעיג עליו חרף עושהו, כאילו עלי הוא מלעיג, שנאמר לועג לרש חרף עושהו (שם יז ה), מהו אל תגזול דל, וכי יש אדם גוזל דלים, מהו גוזל ממנו והוא דל, אלא אם היתה למוד לפרנסו וחזרת בך ואמרת עד מתי אני מספיק לו, ואתה מונע שלא ליתן לן, דע כי אתה גוזלו, הוי אל תגזל דל, אלא הוי מפרנסו שאין לו מקום אחר, ואל תדכא עני בשער (משלי שם), שלא אעצור בשבילך [את] השמים שאף הן נקראו שער, שנאמר וזה שער השמים (בראשית כח יז), כי ה' יריב ירבם (משלי שם), רב אני אותך שאני עשיתי אותו עני ואתה עשיר, אני הופך מנגנון שלי, ואעשה אותו עשיר ולך עני, שנאמר עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה' (שם כב ב), למה כי ה' יריב ריבם, למה שנפשו אתה מחסרו, שאם אין אתה מפרנסו, לפיכך וקבע את קובעיהם נפש (שם שם כג).

ד"א וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גואלו הקרוב וגו', מי הוא גואלו, אני הוא, שנאמר כה אמר ה' עשוקים וגו' גואלם חזק ה' וגו' (ירמיה נ לג לד).

[ד"א כי ימוך אחיך], שבעה שמות נקראו לעני, אלו הן דך עני מך רש תכך מסכן אביון.

וכי ימוך אחריך וגו'. זש"ה פעמים רבות יצילם וגו' [וימוכו בעונם] (תהלים קו מג), אתה מוצא בימי שפוט השופטים שהיו ישראל עובדים ע"ז, והיו משועבדים בידי אומות העולם, שנאמר ויעשו בני ישראל הרע וגו' (שופטים ג ז), ומה עשו, ויזעקו בני ישראל אל ה' ויקם ה' מושיע לבני ישראל [ויושיעם] את עתניאל בן קנז (שם שם ט), מיד עשו תשובה וגאלו, כך פעם אחרת, [שנאמר] ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע ויחזק ה' את עגלון וגו' (שם שם יב), [מיד עשו תשובה] והעמיד להם גואל (ועשו תשובה) את אהוד [בן גרא ונגאלו על ידו], ועוד עבדו ע"ז, ונמכרו ביד סיסרא, שנאמר והוא לחץ את בני ישראל בחזקה (שם ד ג), מהו בחזקה, אמר ר' שמעון בן לוי בחרופין ובגדופין, כד"א חזקו עלי דבריכם (מלאכי ג יג), כיון שעשו תשובה העמיד להם גואלים דבורה וברק [וגאלו על ידם], הוי פעמים רבות יצילם וגו' וימוכו בעונם (תהלים שם), מהו וימכו בעונם, שנעשו דלים בתוך האומות, שנאמר וידל ישראל מאד וגו' (שופטים ו ו), מהו וידל, ר' יצחק ור' לוי, חד אמר שהיו דלים ממעשים טובים, וחד אמר שלא היה להם להביא אפילו קרבן דל, שנאמר ואם דל הוא [ואין ידו משגת וגו'] (ויקרא יד כא), הוי וימוכו, שנעשו דלים.

ד"א פעמים רבות יצילם. מדבר בבני אדם, כיון שמגיע לו צרה, מיד הוא עושה תשובה, והקב"ה מצילו, כך פעם ראשונה ושניה, חזר בו מוטב, ואם לאו מביא עליו צרה, למה שקשה לפני הקב"ה לפשוט ידו באדם הזה ומהו עושה לו, כיון שהוא חוטא, תחלה פושט ידו בנכסיו, ממי אתה למד מנעמי ובניה ואלימלך שהיה ראש הדור, כיון שבא רעב מה עשה, הניח ארץ ישראל והלך לו לארץ מואב, והיה הקב"ה קוצף עליו, שהיה נשיאו של דור, א"ל הקב"ה, אילו היו בני עושין כן, כיו מניחין ארץ ישראל שממה, מה כתיב שם, וימת אלימלך איש נעמי (רות א ג), ולא היה לבניו ללמוד מאביהם לחזור לארץ ישראל, ומה עשו אף הם, וישאו להם נשים מואביות (שם שם ד), שלא הטבילו אותן, ולא גיירו אותן, שם האחת ערפה ושם השנית רות (שם), ערפה שהפכה עורף לחמותה, רות שראתה דברי חמותה, וישבו שם כעשר שנים (שם), כל אותן י' שנים היה הקב"ה מתרה בהן, כשראה שלא חזרו בתשובה, התחיל לפשוט ידו בגמליהם ובמקניהם, ולא חזרו, כשראה שלא חזרו, מיד וימותו גם שניהם מחלון וכליון (שם שם ה), הוי שקשה לפני הקב"ה לפשוט ידו באדם הזה, ומהו עושה להן, מדלדלן מנכסיהון ומוכרין אותן.

אדם שהוא חוטא בתחלה מה הקב"ה עושה לו, מביא עליו עניות, והוא מוכר שדהו, שנאמר וכי ימוך אחריך ומכר מאחוזתו, אם חזר הרי יפה, ואם לאו הוא מוכר את ביתו שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב, אם חזר הרי יפה, ואם לאו הוא מוכר את בתו, שנאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה (שמות כא ז), אם חזר הרי יפה, ואם לאו הוא מוכר את עצמו, שנאמר כי ימכר לך אחיך העברי, כל כך למה, ע"י שמך בעונות, כי ימוך אחיך.

ובא גואלו, מי היה זה בועז, אימתי בשעה שמכרה נעמי השדה, שנאמר חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי (רות ד ג), הוי ומכר מאחוזתו. אמר ר' שמעון בן יוחי אלימלך ושלמן ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולם היו בני נחשון בן עמינדב, אלימלך ומחלון וכליון היו פרנסי הדור, ומפני מה נענשו, מפני שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ, שנאמר ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי (שם א יט), מהו הזאת נעמי, ראיתם נעמי שיצאה מארץ ישראל לחוצה לארץ מה הגיע לה. ובא גואלו, זה בועז, שנאמר קרוב לנו האיש מגאלינו הוא (שם ב כ), אותה שעה הלכה לה רות אצל בועז, אמרה לה חמותה הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה (שם ג ב), הוא היה נשיא, והיה זורה בגורן, אלא שהיה דורו פרוץ בעריות וגזל, והיה יוצא לשמור גרנו, אמרה לה ורחצת וסכת (שם שם ג), ואחר כך וירדת הגורן (שם), וירדתי כתיב, אמרה לה זכותי תרד עמך. היא לא עשתה כמו שאמרה לה חמותה, מה עשתה רות, לאחר שירדה הגורן עשתה, שנאמר ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה (רות ג ו), למה, אלא אמרה הדור פרוץ בעריות הוא, שמא יראו אותי מקושטת, ויאמרו שמא זונה היא, ויאכל בועז וישת וייטב לבו (שם שם ז), מהו וייטב לבו, שעסק בתורה, שנאמר לכו לחמו בלחמי (משלי ט ה), ויבא לשכב בקצה הערמה ותבא בלט (רות שם), [מהו בלט, בסתר], כמד"א הנה היא לוטה בשמלה (ש"א כא י), ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפה (רות שם ח), מהו וילפת, שאחז בראש, שהיה סבור שרוח הוא, כד"א וילפת שמשון את שני עמודי התוך (שופטים טז כט), ויאמר מי את, ותאמר אנכי רות אמתך (רות שם ט), אמר לה מה באת לעשות כאן, אמרה לו לקיים את התורה. כי ימוך אחיך וגו' [ובא גואלו], עמוד וקיים את התורה, אמר לה הואיל ובאת לקיים את התורה, ליני הלילה והיה בבוקר אם יגאלך טוב (שם שם יג), שהיה לו אחר גדול ממנו ששמו טוב, אמר ר' חנינא, אמרה לו בדברים אתה מוציאני, אמר לה חי ה' (שם), איני מוציאך בדברים, ובועז עלה השער וישב שם (שם ד א), א"ל שב ונביט בתורה, מה וכי ימוך אחיך, א"ל בועז לטוב, חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי (שם שם ג), ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר קנה (שם שם ד), שאתה גדול ממני לגאולה, אם תגאל גאל (שם), ויאמר הגואל (לבועז) גאל לך (שם שם ו), באותה שעה גאל בועז מה שמכרה נעמי, ומהיכן למד בועז, מן הפרשה הזו, וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו וגו'.

וכי ימוך אחיך, אלו ישראל, שנאמר וימוכו בעונם (תהלים קו מג), ומכר מאחוזתו, שנמכרו ביד מדי, בידי המן, ובא גואלו זה מרדכי, וגאל את ממכר אחיו, שכיסה עונותיהם של ישראל, שכולם היו ראויין להריגה, שאכלו מתבשלישי עובדי כוכבים, שנאמר ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם וגו' (אסתר א ה), ונתגרה בהם המן, שנאמר הפיל פור וגו' (שם ג ז), וזכות מרדכי נצולו, נאמר ונהפוך הוא וגו' (שם ט א), הוי וגאל את ממכר אחיו.

ד"א ובא גואלו הקרוב אליו, זה הקב"ה, שנאמר גואלם חזק ה' (ירמיה נ לד), הקרוב אליו, זה הקב"ה, שנאמר וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה (תהלים קמח יד).

חסלת פרשה בהר